

Projektivání a abstraktní vs. konkrétní individua

Jiří Raclavský

Jedním z ústředních pojmů metafyziky je pojem individua. Předpokládá se, že individuum by mělo být něčím, co nese (instanciuje) určité vlastnosti (rozuměj vlastnosti jiné, než jaké mají třeba čísla nebo třeba vlastnosti). Současná (analytická) metafyzika rozvíjí hned několik koncepcí individuí, které se v zásadě liší tím, jak pojímají právě ty vlastnosti (jsou-li tyto vůbec akceptovány). Není v záměru této statě polemizovat s těmito různými koncepcemi. Jako výchozí přijmeme koncepci, která explikuje vlastnosti (a další atributy) prostředky *intenzionální logiky*, čili je chápe jako svého druhu množinový objekt - identifikuje je totiž s funkcemi z modálního faktoru („možných světů“) do tříd individuí (tyto třídy jsou rozsahy, extenzemi, té vlastnosti). V duchu množinově-teoretického žargonu se pak někdy říká, že individuem je cokoli, co je subjektem predikace činěné singulárními výroky. Nu a tato predikace je moderní logikou vyložena coby náležení individua do třídy individuí (což je typicky extenze nějaké vlastnosti). Toto „*opinio communis*“ uvažované větve teoretiků nechává otevřeny mnohé ontologické a epistemologické otázky; právě ty si rádi adresují teoretikové větví jiných. Posláním této statě je uvést odpovědi na některé z nich. Autor této eseje je sice zastáncem Transparentní intenzionální logiky Pavla Tichého, sama tato logika je však pochopitelně inertní vůči aplikacím v metafyzice. Přesto jak Tichý, tak někteří z těch, co pracují s jeho logikou či filosofií, uvedli některé zajímavé názory na individua a tak autorovy názory nejen vychází z tohoto milieu, avšak vytvoří s ním i určité kontrasty. Pro jistou historickou souvislost připomínám, že určitý dualismus v ontologických otázkách o individuích dal kdysi najevo již Bertrand Russell, když za „logická“ individua měl neanalyzovatelné, tj. nerozložitelné, entity, kdežto individua, s nimiž se setkáváme, chápal jako složená, dělitelná.¹

Vyjděme ze situace, v níž se nachází subjekt, když se rozhodne provést externí zkoumání vnějšího světa, *empirické zkoumání*. Chce ohledně nějakých entit (individuí) zjistit, zda jsou takové či makové, tedy zjistit fakty v jistém výseku reality. Empirické fakty, jako že

¹ Tato stať převzala mnohý materiál z nakonec nepublikované autorovy statě „Individua vs. jednotliviny“ sepsané na podzim r. 2004 a dokončené v červenci r. 2005. Rád bych zde poděkoval Pavlovi Cmorejovi za mnohé a cenné diskuse o individuích. Jemu je určeno i poděkování za poukaz (i dodání) mne předtím neznámého Gahérova textu. Petrovi Kuchyňkovi zas vděčím, kromě silné podpory ideje odlišení dvou druhů individuí, za doporučení Quinovy statě.

I je muž, anebo že I není muž, jsou jistě kontingentní.² Subjekt, který chce provést zjištění faktů, tedy zjistit, které vlastnosti určitá individua aktuálně nesou, musí předem disponovat paletou individuí.³ Aby pod mikroskopem zjistil, zda je to vzorek I nebo vzorek J, co aktuálně nese vlastnost F, musí už znát I i J. Proto *universum* (soubor individuí) musí být *předem dáno*, stanoveno ve smyslu množinově-teoretické enumerace všech těchto individuí.⁴ To také obnáší, že je předem, *apriori známo, které individuum je I*: je to prostě to I. Jistě nedává smysl, že to je až empirické zkoumání, co nás přivede ke zjištění, že I je vlastně I.⁵ Nicméně takováto tvrzení budí, přes svoji rozumnost, jisté rozpaky. Jakkpak je například možné, abych apriori znal I, které mi je doneseno do laboratoře stisknuto dvěma sklíčky?

Domnívám se, že rozřešit tyto záležitosti není obtížné, pokud uplatníme následující distinkci. Navrhuji, abychom nám apriorně přístupná (a tedy známá) individua pojímali jakožto *individua abstraktní*, kdežto individua nacházející se v externí realitě, námi poznávané kontingentně, jakožto *individua konkrétní*.⁶ Přímo tato distinkce sama náš největší problém ještě neřeší. Tím zásadním zde je koncept *projikování* abstraktních individuí na individua konkrétní.⁷ Projikováním myslím právě to, že subjekt, který se chystá zkoumat vzorek sevřený dvěma sklíčky, disponuje abstraktním individuem I a toto myšlenkovým aktem jakoby propojí s tím kusem hmotného světa, materiálním individuem, jež je mezi těmi dvěma sklíčky.⁸ Konkrétní individuum je smyslově vnímatelný kus hmoty a právě na něj je projikováno abstraktní individuum. Už teď řekněme, že tato asociace abstraktních individuí s konkrétními individui, projikování, *není explikovatelná* v našem intenzionálním

² Zkoumající subjekt může apriorně odhalit v principu celou kombinatoriku potencionálních faktů. V moci reality je jen to, které z těchto jsou aktuálně platné. Předpokládám, že subjekt je s to zjistit jen fakty, které je s to zjistit - a to v tom smyslu, že pojmově jsou mu dány jisté možnosti, avšak rozsah jeho pojmové výbavy je jeho limitem při konfrontaci s vnějším světem. Nebudu diskutovat ani intuitivně platnou ideu, že vlastnosti a další atributy jsou subjektu apriorně přístupné, neboť jsou takříkajíc generovány jeho pojmovým aparátem. Soustředím se jen individua.

³ Souhlasím s Tichým (na konečnosti ovšem netrvám), že „Empirický systém [tj. škála možností, jak mohou být atributy roz distribuovány skrze individua; J.R.] se sestává v první řadě z fixní konečné množiny individuí, univerza diskurzu.“ (P. Tichý: „Smysl a procedura“, in: *Filosofický časopis* 16 (1968), str. 222-232; cit. str. 9). Tichého statě jsou přetištěny v Tichý, P. (2004): *Pavel Tichý's Collected Papers in Logic and Philosophy*. Vladimír Svoboda, Bjørn Jespersen, Collin Cheyene (eds.), Otago-Praha: Otago UP, Filosofia.

⁴ Souhlasím tedy s tím, že „počáteční výběr univerza nemůže být ničím jiným než úplnou enumerací všech individuí jakožto individuí (nikoli deskripční individuí) ... o subjektu lze předpokládat, že má přímý ‚apriorní‘ přístup ke všem členům jeho univerza, před tím než se pustí do získávání poznatků... nezávisle na získávání poznatků“ (P. Tichý: „An Approach to Intensional Analysis“, in: *Noûs* 5 (1971) / 3, str. 273-297; cit. str. 277).

⁵ Srov. sekci IV. v P. Tichý: „Kripke on Necessity a posteriori“, in: *Philosophical Studies* 43 (1983) / 2, str. 241-255.

⁶ Distinkci individua / jednotliviny, jež měla obnášet totéž, uvedl do česko-slovenského filosofického uvažování v 80. letech 20. st. Pavel Cmorej. Terminologická distinkce abstraktní / konkrétní individuum má nevýhodu v mezinárodním kontextu, kde jsou pod abstraktními individui myšleny i takové objekty jako vlastnosti nebo čísla.

⁷ Dosud mluvčími češtiny ještě občas používané slovo ‚projikovat‘, které bylo vytlačeno kdysi nesprávným ‚projektovat‘, můžeme považovat za specifický technický termín a vyhnout se tak češtinářským výhradám.

⁸ Jde pochopitelně o idealizaci a vzorový příklad.

rámci (potažmo prostředky Tichého logiky). Leží totiž v rovině jeho *předpokladů*.⁹ Epistemologicky vzato nám abstraktní individua slouží k „indikaci“ konkrétních individuí (či jejich částí). Slouží nám konceptuálně a to k odlišení jednoho konkrétního individua od jiného konkrétního individua (např. jeho části). (K tomuto se ještě později vrátím.)

Vrátíme-li se nyní k otázce vznesené před chvílí, tak odlišení individuí abstraktních a konkrétních dobře řeší problém *obeznámenosti*. Je zjevné, že ne všechna konkrétní individua, tedy kusy hmoty, jsou subjektu známa, není s nimi obeznámen. Tímto máme reflektován pre-teoretický názor, že subjekt zná jen některá individua. Obeznámenost s abstraktními individui je však v plné konformitě s názorem, že znát individuum obnáší znát numerickou identitu tohoto individua,¹⁰ na čemž se empirické zkoumání přirozeně podílet nemůže.¹¹

Další výhodou distinkce je vysvětlení, které dává za pravdu přirozenému názoru, že individua jsou *dělitelná*, avšak také teoretickému požadavku, podle něhož jsou individua *neanalyzovatelná*. Konkrétní individua charakterizuje jejich dělitelnost a, z druhé strany téhož, srostitost (srostitý‘ je staročeský pendant slova ‚konkrétní‘). Ovšem abstraktní individua charakterizuje jejich odtažitost (odtažitý‘ je staročeský pendant slova ‚abstraktní‘) od materiálního světa a dále jejich jednoduchost (jsou přece elementárními konceptuálními entitami), tudíž neanalyzovatelnost. Pro příklad dodejme, že zatímco konkrétní individuum, třeba lidský subjekt, má ruce – a ty jsou přece také konkrétními individui – přirostlé k svému trupu, nic takového se neděje abstraktním individuí. Řečeno jinak, zatímco svět hmoty je různě silnými vazbami srostlá „hrouda“ hmoty, tak universum diskurzu, tedy kolekce abstraktních individuí, něčím takovým není.

Dalo by se taktéž říci, že abstraktní individua „mimikují“ konkrétní individua. Například jakákoli složenina, agregát, konkrétních individuí, má svůj konceptuální korelát ve sféře abstraktních individuí. Tento ovšem není doslovný, neboť abstraktní individua ctí naše rigorózní omezení a při onom napodobování agregátu nejsou srostlé. Podobně: zatímco konkrétní individua na sebe např. kauzálně působí a způsobují jedno druhému

⁹ Proto nemohu souhlasit s koncepcí Františka Gahéra (mj. ten si celkově kladl zcela jiné otázky než my), podle níž je zřejmě vztah mezi individui abstraktními a konkrétními intra-teoretickým vztahem. Srov. s F. Gahér: „Dva druhy individuí alebo na čo sa vzťahujú vlastné mená“, in: *Filozofia* 54 (1999) / 6, str. 351-376.

¹⁰ Srov. s „Mentálně ho [tj. individuum; J.R.] uchopit, neobnáší nic víc, než uchopení jeho numerické identity, tj. vědění, které individuum to je.“ (P. Tichý: *The Foundations of Frege's Logic*. (1988) Berlin-New York: Walter de Gruyter; cit. str. 111).

¹¹ Dodejme ještě, že kvůli mohutnosti univerza a časově i jinak omezených možnostech netvrdím, že subjekt se kognitivně dotkne všech abstraktních individuí z univerza.

třeba změnu v tom, čeho jsou instancí (např. I roztlouklo kladivem švýcarské hodinky J a ty přestaly být přístrojem na měření času), abstraktním individuím se takovéto (někdy i drastické) příhody pochopitelně nedějí.

S výhodou lze diskutovanou distinkcí rozřešit známé pochyby nad racionálně podloženým tvrzením o *nutné existenci* všech individuí.¹² Tato se totiž týkají čistě jen individuí abstraktních. Netýkají se však individuí konkrétních, nad jejichž údajnou nutnou existencí lze v určitém smyslu jistě právem pochybovat. Zatímco abstraktní individuum charakterizuje existence věčná, neměnná, tak „přestání existovat“, či jak to říci, je příznačné pro konkrétní individuum. Oním „přestáním existovat“ se dle mého soudu myslí to, že konkrétní individuum, jež bylo třeba člověkem, přestalo být „partikulárií“ tohoto druhu (a stalo se, např. díky kremaci, „partikulárií“ jiného druhu). Existence abstraktního individua je tedy jaksi formálnější, kdežto existence konkrétního individua obnáší změnu v tom, čeho je jednotlivinou, partikulárií.

Individua abstraktní obývají říši abstraktního (v níž jsou i funkce na nich, či procedury konstruující tato individua či funkce na nich, apod.), kdežto konkrétní individua individuují svět hmoty, říši materiálního. Na základě následné etymologické odbočky si všimněme i další souvislosti. Nepříliš standardní slovo ‚partikulárie‘ (v angličtině ‚particular‘), jež bychom mohli používat, pochází z latinského slova ‚particula‘, které znamená ‚částice‘ (malá část); ‚particularis‘ pozdní latiny znamená ‚částičný‘. To odpovídá „být oddělenou částí celku“, takže to dobře koresponduje tomu, co myslím individuí konkrétními. Naproti tomu ‚individuum‘ pochází z ‚individualis‘ středověké latiny, což souvisí s ‚individuus‘, tedy doslova ‚nedělitelný‘, a je používáno ve smyslu „být odlišnou entitou“ či „být nedělitelnou entitou“. Toto výborně pasuje na to, co myslím individuí abstraktními.¹³ Nyní se vyjádřím k výše avizované souvislosti. Typická konkrétní individua materiálního světa jsou jednotliví lidé, jednotlivá zvířata, rostliny, či technologické produkty jako třeba auta. Pro tato konkrétní individua je příznačné, že jsou partikuláriemi, částicemi obecnin jako „člověk“, „pes“, „auto“, atd. Pro abstraktní individua toto natolik příznačné není. Individuum I nemá žádný takový automatický vztah k intenzi-vlastnosti „být člověk“, anebo na druhou stranu „být auto“. Ono I zkrátka necharakterizuje být partikulární instancí určitého druhu. Aby

¹² V každé rozumné metafyzice platí zákon identity, tj. pro každé x , $x=x$. Instanciací obdržíme třeba $I=I$, odkud existenční generalizací získáme, že existuje x takové, že $x=I$. Právě tuto tautologii patrně sděluje výrok ‚Individuum I existuje‘. Načež existence individuí je vlastnost „být takové x , že existuje y takové, že $y=x$ “. Rozsah této vlastnosti je za všech okolností jeden a týž: je to univerzální třída individuí. Každé individuum má tuto vlastnost nutně.

¹³ České slovo ‚jednotlivina‘ má jistě etymologickou souvislost významově blízkou s výrazem ‚individuum‘; v českém filosofickém kontextu je tedy opozitem k ‚obecnina‘, ‚univerzálie‘.

zde nedošlo k nedorozumění – byl bych poslední, kdo by tvrdil, že v uvažovaném rámci mohou být individua bez vlastností.¹⁴ Tento rámec zahrnuje bázi B, která obsahuje (abstraktní) individua, pravdivostní hodnoty, možné světy a reálná čísla a také veškeré totální a parciální funkce nad těmito, tedy včetně všech vlastností. Což také znamená, že individua jsou v extenzích mnoha různých vlastností – přičemž tím, že I ztratí jistou vlastnost, kterou mělo v určitém světě, bezprostředně získává jinou vlastnost. Právě toto „mimikuje“ to, co se děje individuím konkrétním. Nicméně v rámci, jež se zakládá na bázi, která neobsahuje třeba možné světy, ona (abstraktní) individua vůbec žádné vlastnosti (tj. funkce z možných světů do tříd individuí) nemají. A tohle je právě to, co se nemůže stát konkrétním individuím. Konkrétní individua mají vždy nějaké „rasy“ – a to nezávisle na našich bázích a rámcích.

Naše distinkce řeší i známější a obtížnější problémy. Tak třeba tu je (díků Baconovi) známá záhada *Théseovy lodě*. Uvažme dvě velmi podobně postavené lodě A a B, obě z dřevěných prken. Vyměňme jedno prkno z lodě A prknem z lodě B, přičemž prknem z A zacementujeme díru vzniklou v B. Čiňme tak opakovaně, dokud nejsou všechna prkna vyměněna prkny z druhé lodě. Která loď je teď A a která B? Pro ty, co pojmají individuum jakožto definičně dané jinými individui (zde jednotlivými prkny, čili třídou těchto), tu vzniká závažný problém. Dle mé koncepce však na jednu loď bylo projikováno abstraktní individuum A, na druhou abstraktní B. O onom A jsme mohli pravdivě vypovídat, že je (kontingentně) složeno z prken P_1, P_2, \dots, P_j , tedy že má příslušné vlastnosti. Pro B analogicky, ovšem prkny byla P_k, \dots, P_z . V průběhu výměny tedy individuum A i B prostě jen přicházela o jedny vlastnosti, avšak nabývala vlastnosti jiné – a to ty, co původně instancovalo to druhé individuum. Identita abstraktních individuí A a B zůstala stále táž.¹⁵

Obdobně je řešitelný známý problém „fluidního individua“ (toto není oficiální termín, zastupuje však rodinu obdobných příkladů), které v průběhu času přichází o jedny

¹⁴ Srov. též autorův text Holá individua nejsou bez vlastností (in: *Jednotliviny, všeobecniny, významy*, M. Zouhar (ed.), Bratislava: Filozofický ústav SAV, (1908) 158-172).

¹⁵ Pro toho, kdo by se z *Théseovy lodě* chtěl nějak „vylhat“, mám příklad diamantového prstenu vdovy, případu, který se dost možná již stal a tak není jen nějakou „kontrafaktuální fantasmagorií“. Ona vdova nechala zpopelnit svého zesnulého manžela A, urnu s popelem si schovala. Podobně učinila s manželem B. Pak se dočetla o jisté službě umožňující vykrystalizování popela v diamant. Pracovníkům oné firmy přinesla obě urny a tyto popele z obou uren důkladně promíchala a v jakémsi autoklávu pod vysokým tlakem nechala vykrystalizovat v diamant; ten si vdova vsadila do svého prstenu. Kde v diamantu je A a kde je B? (Jistě se někdo bude vzpírat a říkat, že A, když byl zpopelněn, již není doopravdy A. Ale to protirečí zcela jasnému názoru common-sense, že A je třeba právě teď kremací zpopelněn a že vdova má nárok si A odnést z krematoria.)

„vlastnosti“, resp. svoje části, avšak nabývá „vlastnosti“, resp. části, jiné.¹⁶ Dle nás je však identita individua fixní, protože jsme nedefinovali individuum jako sumu jistých věcí (ať už individuí či „vlastností“).¹⁷ Je to *mereologista*, kdo tak činí a má tedy pochybnou ontologii. My dáváme jasně najevo, že $I \in J$ je pro nás ilegální. Je-li J množinou obsahující (popř. neobsahující) I , pak $I \in J'$ je věta nutná a tak analyticky pravdivá či nepravdivá. Jenže věta P_1 je částí A' je přece větou *kontingentní*, neboť hovoří o nahodilém vztahu dvou individuí.¹⁸ Nehovoří o náležení jednoho individua do druhého. Abstraktní individua jsou jednoduchá (neanalyzovatelná), z ničeho se *neskládají*.

Také poměrně diskutovaný problém tzv. *polského logika* („Polish logician“) pro nás nevzniká. Polský logik tvrdí, že jakékoli individuum J má jako části další individua I_1, \dots, I_n , neboli jedno individuum J je množinou individuí, tj. $\{I_1, \dots, I_n\}$. Problémem je, že jakákoli podmnožina J je rovněž individuem, takže univerzum se nemůže ustálit na žádném. Z druhé strany, zatímco „stoupenec Carnapa“ má, má-li jeho universum tři individua A, B, C , tři individua (jmenovitě A, B, C), tak „polský logik“ jich má 7, totiž $A, B, C, A+B, B+C, A+B, A+B+C$. Polský logik vycházel z toho, že spojení dvou individuí obnáší další, jiné, individuum. Toto připouštím nanejvýš pro konkrétní individua. Na rozdíl od polského logika ale v universu diskurzu takovéto srůstání dávající vznik novým (složeným) individuím nepřichází v potaz. V univerzu je n abstraktních individuí a ne více. Prvky potenční množiny univerza jsou množiny abstraktních individuí, nikoli další abstraktní individua. Na druhou stranu se však nevzdávám intuice zachycené polským logikem, v mém pojetí tedy, že každému (třeba složenému) složenému konkrétnímu individuu odpovídá jedno abstraktní individuum. Počet abstraktních individuí je však stále n , universum „neobtná“ skládáním konkrétních individuí.

Když jsme u tohoto, je na místě pohovořit o *kardinalitě univerza*. Budeme-li brát v úvahu empirická zkoumání všech věd a poznávacích aktivit, kdy jsou abstraktní individua projikována na individua konkrétní, nezbyvá nám zřejmě než usoudit, že universum je nekonečné. Vždyť abstraktní individua mohou být projikována na jakýkoli (třeba sebemenší) kus něčí ruky, na spojené kousky této ruky, atd. Jakmile budeme zkoumat

¹⁶ Potíž s „fluidním individuem“ u nás jako první diskutoval Pavel Cmorej zvláště ve stati „Menitelnost zložení individuí a esenciálně vlastnosti“, in: P. Cmorej, *Na pomezí logiky a filozofie*, (1999, původně vyšlo r. 1988), str. 114-124.

¹⁷ Nezbytným předpokladem pro vznik tohoto problému je, že jazyk zůstává v průběhu „proměny“ onoho „individua“ týž. Jakmile se v každém okamžiku, kdy se stav onoho „individua“ změní, změní i stav jazyka - ve smyslu, že individuum v prvním stavu bylo zváno „ I_1 “, kdežto v druhém „ I_2 “ - problém pochopitelně nenastává.

¹⁸ Toto říká už Tichý (srov. P. Cmorej, P. Tichý: „Komplexy“, in: *Organon F 5* (1998) / 2, str. 139-164, / 3, str. 266-289).

konkrétní individua na narýsované úsečce, je jasné, že musíme kvůli úplnosti projikovat převelice mnoho abstraktních individuí. Intenzionální logik (a potažmo metafyzik) vymezující rámec empirického zkoumání pro celek našeho poznávání musí zřejmě konstituovat univerzum jakožto maximální. Toto samozřejmě neznamená, že při každém dílčím zkoumání jistým subjektem jím musí být projikována veškerá abstraktní individua. Lze si jistě představit subjekt, který jen velmi malé množství abstraktních individuí projikuje na masu vnějšího světa, protože pro zkoumání, které chce provést, to dostačuje.

Zauvažujme ještě nad jedním velmi zajímavým problémem, v němž naše distinkce opět ukazuje své výhody. Nepříliš diskutovaný příklad s řekou Cayster kdysi uveřejnil Quine a už on sám se poněkud zarazil nad skutečností, že hypostazovat abstraktní individua bude asi nezbytné.¹⁹ Učiňme příklad středoevropštějším, uvažujme *Dunaj*. Materialista (i polský logik) by rád ztotožnil individuum *Dunaj* s kapkami vody, které protékají jeho korytem. Jenže ony kapky, na němž se má identita *Dunaje* zakládat, z onoho koryta odtékají do Černého moře. Materialista proto navrhuje, abychom *Dunaj* ztotožnili s oním korytem. Jenže dává perfektní smysl myslet i říci, že *Dunaj* změnil koryto, takže jeho identita (ztotožnění s korytem) by zase byla tatam. Ať budeme opírat identitu *Dunaje* o kteroukoli empirickou nahodilost, je zřejmé, že v nepříhodných kontrafaktuálních okolnostech bude *Dunaj* stále *Dunajem*, byť to bude bez materialistovy záruky na identitu. „Hypostaze“ je myslím nezbytná. Je tu prostě abstraktní individuum *Dunaj*, které projikujeme na jisté odtékající vodní masy, popř. i koryto. Materiální *Dunaj* se fluidně mění, abstraktní *Dunaj* je stále týž, s identitou danou jeho numerickou „totostí“. Povšimněme si nyní ještě, že bylo dobře, že jsme neztotožnili projikování s ostenzí, ač se to nabízelo. Ostenze je empirický akt. A jako takovýto „prst“ není s to zajistit mnohem konceptuálnější roli aktu projikování.

Opět je tu pěkný epistemologický korelát spjatý se *sémantikou*, tedy potažmo jazykem, naším myšlením. Uvažme větu ‚Etna je sopka‘. Tato je jistě o jisté věci, Etně, která má údajně jistou vlastnost. Představme si, že materiální Etna se rozpadla na dvě půle, západní a východní. Věta ‚Západní polovina Etny a východní polovina Etny tvoří celou Etnu‘ je nejen o oněch dvou půlích, ale jistě opět o Etně. A to o Etně jako takové. Sémantika slova ‚Etna‘, ta konceptuální věc, s níž interagujeme v našem myšlení, se vůbec nezměnila následkem neblahého dění v materiálním světě. Kdyby se měnila, tedy namísto jedné věci bychom najednou konceptuálně interagovali s jinou věcí, naše myšlení by nemělo kontinuitu. Proto propaguji to, že když se vnější realita takzvaně mění, abstrakce nám dává pevné body, načež

¹⁹ W.V. Quine: „Identity, Ostension, and Hypostasis“, in: *The Journal of Philosophy* 47 (1950) / 22, str. 621-633.

ony změny jsou jen proměny, jež se točí kolem těchto pevných bodů. Odtud lze snad dohlédnout, proč se sémantik chtějíci obhájit smysluplnost své disciplíny občas pustí do argumentace v ryze metafyzických oblastech. Jakmile by naše sémantické entity byly totožné s měnícími se jednotlivinami, disciplína, jíž je logická sémantika, by byla absurdní. Předpokládá tedy univerzum fixní, nikoli „in flux“.²⁰

Jak známo, logická sémantika (či analýza) přirozeného jazyka je součástí logiky. Logika sama je částí epistemologie. Determinovat třídu korektních úsudků, těch, co přenášejí pravdivost z premis na závěr, se neobejde bez porozumění tomu, co jednotlivé věty říkají. Od toho je tu logická analýza (sémantika). Jistě není jejím úkolem přimýšlet si do obsahu vět něco, co v nich striktně vzato není. A tak věta ‚S myslí na číslo 7‘ musí být pojímána tak, že její podvýrazy jsou o jednotlivých entitách, přičemž složenost se uvažuje jen ze striktně epistemologicko-logických důvodů. Např. „myslí“ je entita jednoduchá, „myslí na číslo 7“ složená. Takže entita „7“ je jednoduchá, musí být. Jistěže se dá namítat, že číslo můžeme sestrojovat, např. von neumannovsky. Jenže ona věta nás o tom neinformuje. Neinformuje nás ani o tom, zdali S ví či neví, že čísla jsou sestrojovatelná např. von neumannovsky, atp. Entita „7“ je tak jednoduchou, „holou“ částí myšlenky, že S na toto číslo myslí (toto záhy upřesním). Se jmény individuí je to zcela paralelní. Věta ‚Etna je hora‘, v níž se vyskytuje jméno ‚Etna‘, nám nesděljuje něco o sopkovitém zemském útvaru, neříká nic o geologickém složení Etny či její pradávnejší historii. Součástí té myšlenky je entita „Etna“ jakožto *holý, jednoduchý objekt*.²¹

Přesněji, ty jednoduché entity, které jsou součástí myšlenky, tyto základní pojmy, chápu v duchu Tichého jako tzv. trivializace individuí (a jiných objektů), tedy *primitivní jednodukové procedury* (konstrukce v Tichého smyslu). Tyto (např. ⁰Etna) jednoznačně identifikují svým jednorázovým vykonáním právě dané objekty (⁰Etna vezme Etnu a nechá ji tak, jak je, srov. Tichý 1988, str. 63). Tato procedura identifikování individua je apriorní tím, že nemá žádnou souvislost s náhodným stavem světa. Také tato identifikace neprobíhá na základě určení jakýchkoliv empirických vlastností. Uchopení abstraktního individua intelektem je tedy explikováno jako vztah, podle něhož se subjekt zaměřuje na individuum I

²⁰ Navzdory mnou často uváděným citacím z mého oblíbeného filosofa a logika rozhodně netvrdím, že by Tichý podepsal všechny (či většinu) mé teze. Nicméně jsem přesvědčen, že přinejmenším ty, které se týkají sémantiky, jsou zcela v duchu jeho úvah.

²¹ Tichý uvažoval zcela obdobně, byť v duchu své sémantické teorie měl říci, že je to pojem-konstrukce individua, co vstupuje do myšlenky (tu explikuje propoziční konstrukcí): „Je to holé individuum Etna, co vstupuje do myšlenky, že Etna je vyšší než Vesuv.“, „K porozumění ... myšlenky [že Etna je vyšší než Vesuv; J.R.] nikdo nemusí vědět nic o chemickém složení či geologické historii Etny. ... Okolnost, že Etna je de facto udělána z lávy není žádnou překážkou v uchopení té myšlenky.“ (Tichý 1988, str. 110). Autor této statě publikoval již několik statí věnovaných problematice holých individuí.

jakožto na individuum I. V zásadě do toho nejsou přimíchávány žádné další či vedlejší záležitosti. Poznamenejme, že teze o zprostředkující roli trivializace neobnáší tvrdit, že dále než k pojmům-konstrukcím se subjekt vůbec nedostává. Ovšem myšlenka o tom, že S je kognitivně zacílen na I, prostě obsahuje trivializaci I. To znamená i to, že tato myšlenka neexponuje individuum I přímo - ta myšlenka neobsahuje samo to individuum I. Tento prvek anti-russellianismu (dle Russella je individuum v propozici-myšlenke přítomno) je, jak se zdá zdůvodnit (což zde ale nebudu činit), jistě epistemologicky chvályhodný. Neobnáší to ani upadnout ve fregeanismus (často připisovaný Frege), podle kterého je individuum v myšlenke zastoupeno jen příliš nepřímě, totiž objektuálním pendantem nějaké deskripce. Trivializace sice udržuje individuum mimo myšlenku, nicméně je dost přímá na to, aby do myšlenky nepřimíchávala to, co tam jistě nepatří - totiž právě ten deskriptivní element.

Samotné empirické testy pochopitelně provádíme na materiálních konkrétních individuích, nikoli na individuích abstraktních. Jedině konkrétní individua můžeme zkoumat v laboratořích třeba pod jednotlivými mikroskopy, které jsou také materiální. Tím se dostáváme k otázce, čemu přisuzujeme vlastnosti - zda individuích abstraktním či konkrétním. Nejbizarnějším extrém, totiž že žádným z nich, odmítneme snadno. Pochybná je i duplikace „abstraktních“ vlastností (totiž těch, co jsou v naší explikaci jistými intenzemi) vlastnostmi „konkrétními“. Tento názor sice může předvést dokonalý paralelismus říše abstraktního a říše konkrétního, nicméně se jeví být Ockhamovy břitvy hodným plýtváním. Nebyly totiž dosud uvedeny jakékoli jasné důvody, proč by se v materiálním světě měly „povalovat“ vlastnosti - spíš důvody proti tomuto.²² Zatímco konkrétní individuum, které je krávou, můžeme potkat, krávovitost stěží. Nepomohou ani látkové druhy: železnost nejde potkat, jde narazit pouze na kousky železa, tedy na konkrétní individua, která jsou železná. Jistě odmítneme i návrh, že tu jsou dvojce vlastnosti (obě abstraktní): jedny aplikovatelné na abstraktní individua, jedny na individua konkrétní; to by totiž obnášelo, že naše báze B obsahuje bizarní univerzum obsahující jak individua abstraktní, tak konkrétní.

Na chvíli přeruším linii úvah a poznamenám, že materiální svět explikuji v rámci explikace právě univerzem diskurzu, tedy souborem abstraktních individuí. Fakty jako takové však mají co do činění s naším konceptuálním aparátem a jsou to tedy konceptuálními entitami, jimiž uchopujeme „zvrásněnost“ (v nejširším smyslu) vnější

²² Přesvědčivou argumentaci pro abstraktnost a proti konkrétnosti vlastností viz v P. Cmorej: „Empirické esenciálně vlastnosti“, in: *Organon F* 3 (1996) / 3, str. 239-261.

hmoty, materiálního světa. Součástí faktů jistě jsou vlastnosti (přesněji jejich pojmy), což však jsou vlastně jen třídy (tedy vlastně ano/ne o individuích, jak lze pojímat charakteristické funkce) podmíněné modálním faktorem. Pokud však nebudeme svět chápat coby soubor faktů (tedy jako možné světy), pak zbývá právě ona možnost, že je souborem individuí.²³

Inklinuji tedy k tvrzení, že vlastnosti přisuzujeme pouze individuím abstraktním. Vycházím z toho, že predikace je (opět) konceptuální záležitost, něco, co má odvislost od našeho myšlení, potažmo jazyka. Predikovat třeba I, že je člověk, nemá sebemenší dosah na materiální I (příslušná myšlenka samozřejmě může za určitých situací vést k hmatatelným důsledkům v materiálním světě pro ono konkrétní I, ale to je zde irelevantní). Snad průkaznějším je důsledek toho, že vlastnost je individuována třídami abstraktních individuí přiřazenými modálnímu faktoru. Predikování neobnáší nic jiného, než vypovídat, že abstraktní individuum v extenzi jisté vlastnosti aktuálně je (resp. není). Učinit predikaci vztahem mezi věcmi z říše konkrétního a věcmi z říše abstraktního by též frapantně rozbilo homogenitu té či které říše. Neříkám, že my, tj. konkrétní individua, nemanipulujeme při našich akcích v materiálním světě s jinými konkrétními individui. Jenže na druhé straně tu je říše našeho myšlení (nemyslím jednotlivých aktů myšlení, ale myšlení „an sich“). Není též jasné, jakou výhodu bychom získali z hiátního propojení abstraktního a konkrétního. Jaká by to měla být zásadní výhoda proti koncepci s čistou a jasnou hranicí, koncepci, která prostě říká, že predikace nepropojuje abstraktní s konkrétním.²⁴

Ukažme si ještě zisky naší teorie o projikování a dvojích individuí na poli epistemologie. Je zřejmé, že nám všem jsou k dispozici všechna vlastní jména (A' , B' , ...), jejich významy (trivializace 0A , 0B , ...), i jejich denotáty, abstraktní individua (A , B , ...). Co ale není všem k dispozici, je to, na která konkrétní individua jsou abstraktní individua tím či jiným poznávajícím subjektem projikována. Vskutku je v projikováních činěných různými subjekty dosti nekoordinovaný zmatek. Zákonitě je tu následný problém *reidentifikace*. Zatímco jeden subjekt projikuje A na jistý kus hmoty, jiný subjekt totéž A projikuje na jiný kus hmoty. Z toho plyne, že u naprosté většiny materiálních předmětů, konkrétních

²³ Srov. „Externí svět je universum individuí.“ (Tichý 1968, str. 9). V mém pojetí se ovšem materiální svět sestává z konkrétních individuí, čemuž však v rámci explikace odpovídá universum abstraktních individuí.

²⁴ U této příležitosti poznamenejme, že koncept, který vůbec nechceme akceptovat, je hiátní universum diskurzu zahrnující individua abstraktní i konkrétní. To je zcela proti duchu všeho, co jsme dosud navrhovali. Pokud je vztah mezi individui abstraktními a konkrétními intra-teoretický, jak se zdál navrhnout Gahér, „dvousložkové“ universum je toho logickým důsledkem.

individuí, takříkajíc nevíme, „které individuum to je“. Nevíme totiž, které abstraktní individuum bylo někým na daný kus hmoty projikováno. Samozřejmě však velmi dobře víme, které individuum je I – je to to abstraktní individuum, které je totožné s I. Smyslem např. toho, že se nám někdo představí větou ‚Já jsem I‘, není sdělit apriorně všem přístupný fakt, že I=I, ale že to právě na něj, coby konkrétní individuum, naše komunita projikuje abstraktní individuum I.²⁵ Souvislost projikování s pojmenováním v rámci komunity mluvčích (tj. zkoumatelů světa) je vůbec důležitá. Proslulé (nejen Kripkeho) *problémy vlastních jmen*, problémy podle mne bytostně epistemologické, lze velmi plausibilně vysvětlit. Pierre prostě neví, že jméno ‚Paderewski‘ (či ‚Londres‘), které označuje (připusťme takovýto a ne radiálně jiný koncept denotace vlastních jmen) jisté abstraktní individuum, má souvislost s tím či oním materiálním předmětem. Naše současná komunita neví, na které konkrétní individuum má správně projikovat abstraktní individuum jako Aristoteles. Neví, na které konkrétní individuum projikovat abstraktní individuum, které je denotátem „fiktivního jména“ jako ‚Anna Karenina‘. Atd.

Závěrem bych chtěl říci, že výše jsem se snažil vyslovit něco, co se v jistém smyslu řádně vyslovit nedá. Neboť jsme uvažovali o tom, co je pro teoretizování externí, jenže přitom právě toto bylo ve skutečnosti také určitým teoretizováním, tj. byli jsme uvnitř teorie. Podobnou jakoby částečnou kruhovost má i následující osobní shrnutí. Teoretikova individua jsou vlastně právě a jen individua abstraktní – výše proto přece bylo uvedeno mnoho důvodů (přidáváme ještě ten, že v systému explikace jsou pouze abstraktní entity, funkce, non-funkce a procedury). Bylo by ale považováno za příliš extravagantní trvat na tom, že individua, jimiž se teoretik zaobírá, nejsou materiální. Všeobecnému názoru, že individua jsou materiální, zde vskutku nemá smysl odporovat. Jakmile ale dojde na bytostně epistemologické (a i ontologické) problémy, které jsme diskutovali výše (Théseova loď, Dunaj, polský logik, apod.), navrhuji setřást náš zvyk pojímat individua jakožto výlučně materiální – právě tady jsem přesvědčen, že teoretik má co do činění pouze s abstraktními individui. Bylo by však nesprávné se v takové chvíli dovolávat všeobecného zvyku pojímat individua jako materiální a tvrdit, že obhájce abstraktnosti individuí, jakým jsem já, se fantasticky rozchází s common-sense. Abych vyjádřil čtenáři adresovanou výzvu k úvaze o

²⁵ Zatímco mé dosavadních citace Tichého názorů vznikly na základě dodatečného zjištění, že můj oblíbený teoretik zastával obdobné názory, v tomto případě záměrně vytvářím analogii k mně dříve známému Tichého názoru: „co je mým cílem, když se někdy neznámým představuji vyslovením stručného ‚Já jsem Pavel Tichý‘. Nepřeji si tomu neznámému říci, *které individuum* jsem já, protože to je něco, co perfektně dobře ví dříve, než promluvím. To, na co si přeji přivést jeho pozornost, je pravdivost té věty, protože když jednou ví, že ta věta je pravdivá, může se na to bezpečně spolehnout a dal si dvě a dvě dohromady a odvodit si, že mé jméno je ‚Pavel Tichý‘.“ (Tichý 1983, str. 232 – 234).

odhození žebříku ještě jinak: ač budu říkat, že individua jsou – „samozřejmě“ – konkrétní, ve skutečnosti si nebudu neuvědomovat, že teoretikova individua jsou vlastně pouze abstraktní.²⁶

Shrnutí

Ve stati je exponováno odlišení individuí abstraktních a konkrétních. Prvá individua náleží konceptuální sféře, z druhých se skládá materiální svět. Subjekt podnikající empirické zkoumání vnějšího světa projikuje abstraktní individua na kusy hmoty. Tato teorie řeší řadu ontologických i epistemologických problémů spjatých s individui, např. Théseovu lod', problém polského logika, otázky reidentifikace, či vlastních jmen, atd.

Summary (Projection and Abstract vs. Concrete Individuals)

Two kinds of individuals are distinguished: abstract and concrete. Whereas abstract individuals belong to our conceptual sphere, concrete individuals (i.e. particulars) individuate the world of matter. A subject inquiring the external world projects abstract individuals onto the concrete ones (i.e. pieces of matter). Our theory offers a solution to various ontological and epistemological puzzles concerned with individuals, e.g., the Ship of Theseus, Polish Logician, problems with reidentification, or proper names.

²⁶ Pro jistou ilustraci posledního odstavce zmiňme, že Tichý individua, která jsou v bázi B jeho logiky, výslovně zařadil pod tzv. *surogáty* (Tichý 1988, str. 201). Surogáty jsou výtažky pre-teoretických pojmů, např. pre-teoretických pojmů vlastností. Ty surogáty, co Tichý jmenoval, mají jasný charakter abstraktních entit. Avšak říci právě toto, však není ve stylu obecně opatrných formulací Tichého knihy. O pár stránek dokonce uvádí, že individua jako já či šálek na kávu odrážejí světelné paprsky, neboli o nich zjevně mluví jako o materiálních věcech.